

מנשה לויין פורש כנפיים

מנשה לויין, הרקדנית המעופפת, מוסר ביאליק, 342 עמ', אחרית דבר מאת דן מירון

אין דבר עצוב יותר מסופר שעמל במשך שנים רבות ונשתכה. עצוב מזה רק סיפורו של סופר גדול, שלא זכה להצלחה רבה בחייו וגם במוטו אין הוא יודע. כזה היה מנשה לויין. כעת יש סיכוי לתיקון המצב, אף אם באיחור, בזכות 'הרקדנית המעופפת', אוסף מקיף מכתביו, אשר נערך בידי דן מירון, שגם הוסיף להם משה מקיפה הממקמת את הסופר בתולדות הספרות העברית וגם מאירה על דרכו הספרותית של לויין מתוך יצירותיו. הכרך המהודר והעשוי ללא דופי, כולל עטיפתו המר שלמת, שהעניק לנו מוסר ביאליק, מסמן, אולי יותר מכל, את המרחק בין מנשה לויין לתמונת המצב של הספרות העולמית כיום. צריך להפיק שם עניין להיסטוריון ולראות כיצד מטופלת יצירתו ביד אהבת, כפי שלא זכתה לכך בחייו. אין כמעט שום מסגרת מו"לית בישראל היכולה או חושבת להפיק ספר כה נאה לסופר חי, וגם מצבם של קלטיקונים מתים אינו משופר בדרך-כלל. וכך, אם אין אנו מטפלים כראוי בגדולי הספרות העברית המוכרים ככאלה, מה לנו כי נליץ על מצבם הגרוע יותר של הנשכחים?

יום מלצר / עלים

זקוקים ליותר מכמה סיפורים כדי לדעת שלפנינו אמן בכל רמ"ח אבריו, אדם שלא נוקט להסברים על צורה ותוכן, חומר ואמנות, אלא שהגיע לדרגת היוקוק הדרר שה כדי ליצור ספרות מגובשת, עשירה ורבת פנים. הקריאה בלויין כיום מותירה את הקורא, היודע שהסר פר גולד ב-1903 ומת לפני כמעט עשרים שנה, בתחושה שמדובר בחלוץ עברי, בסופר שהקדים את זמנו בכך שהתייחס לתרבות לעומת תתי-תרבות, וגם לגלג על החלוקה באירוניה דקה ומושחזת. באותה המידה הוא נראה חלוצי בזיקתו לאמנויות כולן, קלאסיות כחדשות, וגם בתנועה הטבעית והגוחה שלו בין פנטזיה וריאליה, בין שימוש מתוחכם בסמלים ומורעות ועומק לכך שהוא בראשיתו של עידן שמתאפיין בתודעה עצמית חריפה.

לעומת זאת, לויין יכול להיקלט היום ללא קושי כסופר עדכני. ברעתי עלו פירגנולו וקורטאסר, קלווינו וצ'נרלה, ובעיקר צ'כים גדולים כצ'אפק, קוהוט ואחרים, וגם ליאו פרוץ הצ'כאוטרי היהודי, שחי בתלאיבי ומת לפני כמעט חמישים שנה, וזכה לעדנה מחודשת בערך בשנת מותו של מנשה לויין. סופר המערר ור אצל קורא בן ימינו שורה כזו של רפרנטים, הוא סופר חי.

מנשה לויין מספר ברוך כישרון

המתח בין 'כאן ועכשיו' לאישי מאפיין את הספרות העברית מזה שנים רבות. הופעת 'הרקדנית המעופפת' והעלאתו של לויין מתהום הנשייה, יכריז לוח לתרום תרומה משמעותית להרחבת

דעתם האמנותית של סופרים ישראלים עכשוויים ושל רבים השואפים לכתוב ספרות. ראשית, מספרות של לויין מרגימה באורח מרהיב כיצד התרחקות, מספרות ריאליסטית המדברת ישירות 'עלינו' או 'על המצב', ספרות המשחזרת את הסביבה המוכרת לנו, אין משמעותה שסופר חייב לדון רק בענייני נפשו וסבך מערכות היחיים שלו ושל גיבוריו. לויין מייצג אופציה אחרת לגמרי: האופציה האמנותית. יכולתו לגעת בנושאים רבי משמעות (חיים ומוות, גורל, קיום היחיד בסביבה בעייתית, מצב היהודי והיהדות ועוד) תוך שימוש בכלים רברי דמיון ויצירתיות, ללא השתעבדות לרצון להדהים, יכולת זו צריכה לשמש מופת לכותבים צעירים רבים. עניין רבי-חשיבות נוסף הוא רוחב התרבות של מנשה לויין. בכל דרך אפשרית, אומר לנו לויין מתוך יצירתו, שהשכלה רחבה אינה מרשם ליבושת, שספיגת תרבויות העולם אינה בגידה בעבריות ובמולדת. להיפך, בחייו שילם לויין מחיר יקר על כך שחרג מן הגורם מות והציב קששים לכל מי שניסה להגדירו בלוח המשבצות העבריים-ישראלים. הלוח עדיין קיים והישראלי עוד נמשך אחר סיווגים. אך לויין מראה לנו כיצד יכול יוצר רחב דעת ורוח להלך כלולייני בין תרבויות, חומרים וסגנונות, וליצור ספרות שעומדת במבחן הזמן. וחובה גם לומר, שמנשה לויין הוא אמן התחביר העברי משפטיו מבריקים. קצרים כמו העברית הקלאסית כשצריך, מפותלים בעושר גרמני-רומאני כשצריך, מוטיקליים, צבעוניים ועמוסי כל טוב. והוא יודע מה צריך ומתי, הרי הוא הבמאי המושל בכל פרט בסרטיו הטקסטואליים. מה שאולי נראה פעם כתערובות מוטרפות, מהממות ובלתי מובנות בין חומרים היסטוריים ותמונות של מרדפים בקולנוע האילם, בין רצינות תמאטית וקלילות בהבעה, עשוי בהחלט להתקבל כיום כספרות מעולה. את ברצו, אפילו 'פוסט-מודרניזם', שם התואר האולטימטיבי המקובל בימינו לציון עושר מעורר מחשבה ונפש. שיהיה פנטסטי, היפר-דיאליטי, סוריאליסטי, 'קרטוניסטי' אפילו, אבל תקראו את מנשה לויין. צפוי לכם מלאו החופץ הנאות והפתעות. ■

'הרקדנית המעופפת' הוא אוסף סיפורים ונובלות המחולק לחמש חטיבות ומייצג יותר מחמישים שנות פעילות. עיקר הטקסטים התפרסם בשנות השלושים. לאחר מכן השקיע עצמו לויין בעיקר בתרגום ספרות צרפתית, והיה למתרגם המוביל בתחום. במשנות הששים ניסה לחזור לבמת הספרות העברית, ולמעשה המשיך לכתוב עד מותו ב-1981, אך מעולם לא הצליח לכבוש את עוצמו מקום ראוי. בבואו נו לספר כזה, התלכנה שתי גישות. האחת היא גישתו של דן מירון, שהיא מחויבת המציאות, כשמדובר במי שערך את הקובץ, בחוקר ספרות חשוב שמציג לנו את הסופר ואת יצירתו. גישה זו גורסת, שיש להנהיג את הסופר ולהסביר לקהל מה נפל לידיו. הגישה השנייה, שמן הסתם מקננת בלב החוקר כתקווה לא סמויה, היא פשוט לקוות שקוראים ייטלו את הספר, יערכו היכרות ראשונית עם הטקסטים ועם בעליהם, ויקראו בספר כבכל ספר חדש הרואה אור בימינו. מזלי שקראתי את הספר כך, כי אכן התגלה ליעניי סופר גדול, אמן חשוב, בכל מובניה של המלה.

סיפוריו של לויין מטלטלים, מסקרנים ולא פעם מדהימים. ברורה מיד זיקתו לאמנויות אחרות, מודרניזם ות בעליל: לקולנוע, לקרקס, לצירוף, לפיסול ולמוסיקה. בעת הקריאה עלו במוחי, בין היתר, תמונות של עיצובי אר-נובו וסרטים של בסטר קיטון, ועד מהרה מצאתי את עצמי מעתיק את לויין מתקופתו ו'שותל' אותו בימינו, מעבד במוחי סיפורים לסרטי אנימציה, ועד 'ווג' רביט' הגעתי, ודומני שהוא גם היה מרגיש בבית באינטרנט. בדרכו האקדמית מפנה מירון חיציים מודים ליסודות הללו ביצירותיו, אך אני יכול להבטיח לקוראים, שאין להמוק מהם בעת הקריאה הפשוטה ונטולת התייור, שהיא המפגש הראשוני עם הספר.

לויין הוא מספר ברוך כישרון. הוא יוצר מתח מתמיד בין 'כאן ו'שם', קורע במציאות לפיסות ומעמט אותן ללא קושי. גבוה ומומך (בחברה, בשפה), יפה ומכוונר, מתאים ומתנגש, חופשי וכוהל, מקום מוגדר ומקום בדיוני, הגיר ניהווי - כולם משחקים תפקיד במחזותיו הסיפוריים. לויין נקרא היום בקלות, בהנאה חושית ממש. ידו קלה, אם כי ניכרת עבודה רבה שהשקיע בכל סיפור. איננו